

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ КРАЇН ЄВРОПИ

Інститут звільнення від покарання це певний заохочувальний кримінально-правовий захід, застосуванням якого реалізується положення сучасного кримінального закону про необхідність диференціації кримінальної відповідальності [8, с. 187]. Заохочувальні кримінально-правові заходи, що застосовуються виключно щодо неповнолітніх, здатні реально запобігати вчиненню ними нових кримінальних правопорушень і сприяти виправленню підлітків.

Аналізові проблем, пов'язаних із звільненням неповнолітніх від покарання присвячено праці багатьох учених: Васильківського І. П., Вечерової Є. М., Гончар Т. О., Козаченка О. В., Мирошніченко Н. М., Ямкової О. О. та інших.

Проведення вибіркового порівняльно-правового аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн та України щодо звільнення від покарання неповнолітніх дозволяє визначити ступінь розвитку зазначеного інституту в нашій державі. Порівняльний метод дозволяє виділити ті чи інші особливості підстав та умов звільнення від покарання неповнолітніх, а найбільш прогресивні положення можуть бути запозичені вітчизняним законодавцем у кримінальному праві.

Гуманний підхід у питанні звільнення неповнолітнього від покарання, у тому числі із застосуванням примусових заходів виховного характеру, прослідковується в багатьох країнах Європи. Розглянемо особливості досліджуваного нами інституту кримінального права на прикладі наступних країн: Німеччина, Франція, Латвія, Литва, Естонія. Кримінальне законодавство вищезазначених європейських країн містить окремі положення або інститути, що регламентують особливості звільнення від покарання неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

В свою чергу кримінальне право ФРН значну увагу приділяє саме питанням звільнення від покарання неповнолітніх, як альтернативи покаранню за вчинене кримінальне правопорушення. Відповідно до Кримінального кодексу ФРН [6] та Закону «Про правосуддя для неповнолітніх» [11] до неповнолітньої особи можуть бути застосовані наступні заходи кримінально-правового впливу: *виховні заходи, примусові заходи, заходи виправлення та безпеки, покарання*. Законом також встановлюється наступні вікові групи неповнолітніх осіб: з 14 до 18 та молодь у віці від 18 до 21 року.

Абзац 2 параграфу 5 Закону «Про правосуддя для неповнолітніх» (Jugendgerichtsgesetz) встановлює, що суд призначає покарання тільки у тому випадку, коли виховні заходи впливу є недостатніми для виправлення поведінки неповнолітнього. При призначенні виховних заходів критерієм виступає не тяжкість злочину, (як це зазначено у КК України), а потреба у вихованні підлітка [9, с.146].

В німецькому праві звільнення від покарання неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру має першорядне значення. За своїм внутрішнім переконанням суддя приймає рішення щодо такого суб'єкта у кожному окремому випадку. Згідно із законодавством ФРН неповнолітні віком від 14 до 18 років підлягають кримінальній відповідальності лише у разі, якщо на момент вчинення діяння вони є достатньо зрілими за своїм моральним і духовним розвитком. Тобто на перший план виходить спроможність неповнолітнього повною мірою усвідомлювати протиправність та суспільну небезпечність власної поведінки, а також можливість діяти відповідно до такого усвідомлення [2, с.202].

Отже, кримінальне законодавство ФРН видається більш гнучким у порівнянні із законодавством України щодо можливості та доцільності притягнення осіб у віці від 14 до 21 року до кримінальної відповідальності.

Систему виховних заходів у німецькому кримінальному праві, що можуть бути застосовані до неповнолітнього правопорушника в разі звільнення його від покарання, складають наступні два види: 1) вказівка, 2) припис. Більш суворими заходами, що можуть бути застосовані до неповнолітнього правопорушника, якого звільняють від покарання відповідно до Закону «Про правосуддя для неповнолітніх» виступають «виправні заходи», що в свою чергу виступають проміжним інститутом між виховними заходами та покаранням. Суд призначає виправні заходи, якщо застосування покарання для неповнолітніх недоцільно, однак необхідно, щоб неповнолітній усвідомив, що зобов'язаний відповідати за свої дії. Виправні заходи не тягнуть правових наслідків покарання [1, с.114].

Питання звільнення неповнолітніх від покарання неповнолітніх у Франції регулюється спеціальним законом – «Ордонансом про правопорушення неповнолітніх» від 2.02.1945 року [10] та Кримінальним кодексом Франції [7]. Відповідно до статті 122-8 Кримінального кодексу Франції неповнолітні у віці від 16 до 18 років, у випадку вчинення вперше злочину невеликої тяжкості, середньої тяжкості та тяжкого злочину (як виключення, коли неповнолітня особа, в силу свого розумового розвитку не в повній мірі оцінює свої дії) підлягають звільненню від покарання із застосуванням до них заходів безпеки, допомоги, нагляду або виховання.

У кримінальному законодавстві Литовської Республіки визначено особливий (спеціальний) вид звільнення від покарання – інститут застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх. Відповідно до статті 66 Кримінального кодексу Литви суд може звільнити неповнолітнього від покарання та застосувати примусові заходи виховного характеру, при цьому враховуючи всі обставини кримінального правопорушення та особу обвинуваченого. Стаття 82 Кримінального кодексу Литовської Республіки передбачає види примусових заходів виховного характеру. Більшість з них також передбачені і в українському кримінальному законодавстві. На наш погляд, цікавим та ефективним виховним заходом виступають безоплатні роботи виховного характеру[5].

В Латвії кримінальна відповідальність для неповнолітніх встановлюється з 14 років. Питання щодо звільнення неповнолітнього від покарання регулюється Кримінальним кодексом Латвії та окремим законом «Про освітні та виправні заходи» [4]. Неповнолітня особа може бути звільнена від покарання у випадку, якщо вона вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості у віці 14 до 16 років. При цьому застосування освітніх та виховних заходів можливе як при звільненні від покарання, так і при звільненні від його відбування.

В Естонії примусові заходи виховного характеру розглядаються в двоаспектному плані: як спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, так і як вид звільнення від покарання неповнолітніх (стаття 10 Кримінального кодексу Естонії) [3].

Такий підхід підтримує і український законодавець (стаття 97, 105 Кримінального кодексу України). Відповідно до статті 67 Кримінального кодексу Естонії примусовими заходами виховного впливу є: поміщення неповного до спеціальної навчально-виховної установи та поміщення до лікувально-виховної установи.

Таким чином, провівши дослідження окремих положень кримінального законодавства країн Європи (Німеччина, Франція, Литва, Латвія, Естонія) щодо звільнення від покарання неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру та їх видів (форм), можливо сформулювати наступні висновки:

1. В аналізованих нами країнах регулювання питання звільнення від покарання неповнолітніх міститься або в нормах Кримінального кодексу, або в нормах, що містяться в спеціалізованих законах (Франція, Німеччина, Латвія)
2. Наявність спеціальних законів, демонструє особливий підхід законодавця європейських країн у питанні звільнення неповнолітніх від покарання
3. Кримінальний кодекс Литовської республіки не лише називає примусові заходи виховного впливу, що можуть бути призначені неповнолітнім при звільненні від покарання, але й чітко визначає

їх зміст в окремих статтях. На нашу думку, закріплення схожих норм у Кримінальному кодексі України позитивно вплине на практику застосування відповідного примусового заходу виховного характеру.

4. Цікавим та ефективним виховним заходом виступають безоплатні роботи виховного характеру, що призначаються неповнолітньому у зв'язку зі звільненням його від покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Саме праця виховує у неповнолітнього такі якості, як дисциплінованість та розуміння необхідності самостійно заробляти кошти. Зазначений захід, на нашу думку, міг би знайти своє відображення і в Кримінальному кодексі України.

Література:

1. Гончар Т. О. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх у німецькому праві / Т. О. Гончар // Правова держава. – 2011. – № 13. – С. 112–116.
2. Дзюба А. Ю. Заходи кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників за кримінальним законодавством ФРН / А. Ю. Дзюба // Питання боротьби зі злочинністю. – 2014. – Вип. 28. – С. 199–207.
3. Кримінальний кодекс Естонії від 6.06.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.law.edu.ru/norm/norm.
4. Кримінальний кодекс Латвії від 8.06.98 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.law.edu.ru/norm/norm.
5. Кримінальний кодекс Литовської Республіки від 26.09.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.law.edu.ru/norm/norm.
6. Кримінальний кодекс Німеччини в редакції від 13.11.97 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.law.edu.ru/norm/norm.
7. Кримінальний кодекс Франції від 01.01.1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.law.edu.ru/norm/norm.
8. Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / під ред. професора О. В. Козаченка. – Миколаїв: Іліон, 2015. – 216 с.
9. Мирошниченко Н.М. Виховні заходи, що застосовуються до неповнолітніх за кримінальні правопорушення: зарубіжний досвід / Н.М. Мирошниченко // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – № 3. – 2015. – С. 146–152.
10. «Ордонанс про правопорушення неповнолітніх» від 2.02.1945 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/www.legifrance.gouv.fr/affichertexte.do?cidtexte=legit-ext000006069158](http://www.legifrance.gouv.fr/affichertexte.do?cidtexte=legit-ext000006069158).
11. Про правосуддя для неповнолітніх» Jugendgerichtsgesetz – JGG. 1953. In der Fassung der Bekanntmachung vom 11. Dezember 1974 (BGBl. I, S. 3427). [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.datenschutz-berlin.de/recht/de/rv/szprecht/jgg/teil-12.htm#1>.